

Työ on tärkeää

– siksi myös työkyvystä on pidettävä huolta

Työkyvyn tuen opas kuntien ja maakuntien päättäjille

LUONNOS

Lukijalle

Työ merkitsee paljon sekä ihmiselle itselleen että yhteiskunnalle.

Työssäkäynti tarkoittaa yksilön kannalta parempaa toimeentuloa, parempaa eläkettä, sisältöä ja mielekkyyttä elämään. Työ on osallistumista yhteiskunnan rattaiden pyörittämiseen.

Jotta yhteiskunta voi turvata palvelut eri-ikäisille ja erilaisessa elämäntilanteessa oleville ihmisille, työllisyysasteen täytyy olla riittävän korkea. Työssäkävien määrä on se perusta, jolle myös työelämän ulkopuolella olevien – lasten, nuorten ja iäkkäiden – palvelut ja hyvinvointi rakennetaan.

Oikein mitoitettu työ tukee työkykyä. Jos työkyky heikkenee, työssä jatkamisen tai työllistymisen avuksi on räätälöitävä juuri henkilön tarpeita vastaavat palvelut.

Sinä voit päättäjänä ja/tai asiantuntijana vaikuttaa siihen, millaiset työkyvyn ylläpitoon ja palauttamiseen liittyvät palvelut alueellasi on. Tämä opas auttaa sinua tekemään ihmisten ja yhteiskunnan kannalta kestäviä päätöksiä.

Oppaassa esitellään työikäisen väestön työkyvyn tukeen liittyviä palveluja, toimintamalleja ja hyviä käytäntöjä. Oppaan valmistelussa on otettu huomioon sosiaali- ja terveyspalveluiden uudistuksen (sote-uudistus) sekä maakuntauudistuksen tilanne marraskuussa 2018.

Mitä työkyvyn tuki tarkoittaa? Kuka siitä vastaa?

Työkyvyn tuki ei ole yksittäinen toimenpide, vaan prosessi, jonka tavoitteena on varmistaa henkilön työ- ja toimintakyky.

Koska työkyvyn tuen palvelut koostuvat useiden eri toimialojen – kuten sosiaalihuollon, työterveys- huollon ja muun terveydenhuollon ja TE-hallinnon – toiminnasta ja toimenpiteistä, niiden palvelut on sovitettava yhteen niin, että asiakkaalle muodostuu sujuva **palvelupolku**. Se tarkoittaa oikeaan aikaan tarjottuja, asiakkaan tarpeita vastaavia palveluja, tukea ja etuuksia.

Tämä vaatii päättäjiltä sellaisia toimenpiteitä ja päätöksiä, jotka varmistavat, että asiakkailla on käytettävissään **palvelukokonaisuus**, jossa yhdistyvät eri toimijoiden tuottamat ja eri sektoreiden palvelut.

Työssä olevien työkyvyn tuen koordinaatio on työterveys- huollon vastuulla, muiden osalta vastuutaho voidaan sopia erikseen.

Palvelujen tuottajilta puolestaan vaaditaan laadukkaita ja vaikuttavia palveluja, hoitoa ja kuntoutusta sekä näiden edellyttämää ammattitaitoista osaamista. Palvelujen laatu tarkoittaa tässä tapauksessa palveluiden oikeaa kohdentamista ja tuloksellisuutta.

Toimivien palvelukokonaisuuksien onnistumisen edellytyksenä on, että päättäjät ja viranhaltijat sitoutuvat työkyvyn tukeen liittyvään työhön.

Työkyvyn tuki on investointi, joka mahdollistaa kaikkien ikä- ja väestöryhmien palvelut ja perustan elinvoimaiselle maakunnalle.

Tällä hetkellä sosiaali- ja terveystyöpalvelujen järjestämisestä vastaavat kunnat. Jos sosiaali- ja terveystyöpalvelujen uudistus ja maakuntauudistus toteutuvat, vastuu alueen sosiaali- ja terveystyöpalvelujen kokonaisuuden suunnittelusta, johtamisesta ja rahoittamisesta siirtyy maakunnille.

Maakuntapäättäjät vastaavat myös siitä, miten työkyvyn tuen rakenteet ja palvelut toimivat, kun ne liittyvät sosiaali- ja terveystyöpalveluihin ja jatkossa myös kasvupalveluihin. Valmistelu- ja esittelyvastuussa olevat virkamiehet puolestaan ratkaisevat, kuinka hyvin työkyvyn tukeen liittyviä asioita viedään eteenpäin maakunnassa ja kuinka laadukkaita palvelut ovat.

Mistä päättäjä voi päättää?

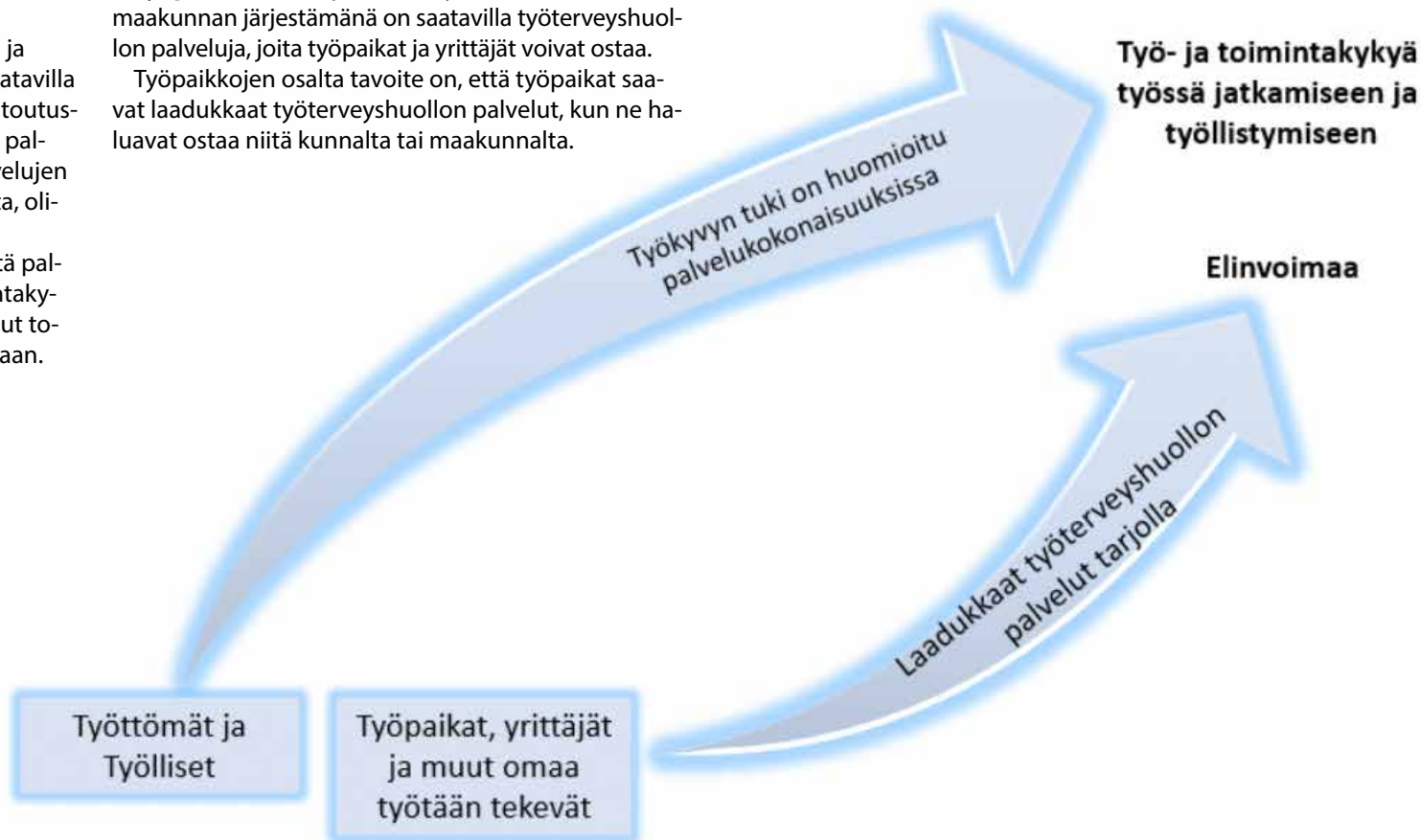
Kunnalla tai maakunnalla on kahdenlaisia asiakkaita: työikäinen väestö ja työpaikat.

Työikäinen väestö – Päättäjä voi resursoida ja edellyttää, että työkyvyn tuen palvelut ovat saatavilla kaikille ja ne on nivottu osaksi hoitoa sekä kuntoutusta. Erityisesti on varmistettava niiden ihmisten palvelut, jotka eivät kuulu työterveyshuollon palvelujen piiriin. Kaikkien työkyvystä on pidettävä huolta, olivatpa he työelämässä tai sen ulkopuolella.

Työikäisen väestön osalta tavoitteena on, että palvelutarpeet tunnistetaan ajoissa, työ- ja toimintakyky arvioidaan, hoidon ja kuntoutuksen palvelut toteutuvat ja työkyvyn tuen toteutumista seurataan.

Työpaikat – Päättäjä voi edellyttää, että kunnan tai maakunnan järjestämänä on saatavilla työterveyshuollon palveluja, joita työpaikat ja yrittäjät voivat ostaa.

Työpaikkojen osalta tavoite on, että työpaikat saavat laadukkaat työterveyshuollon palvelut, kun ne haluavat ostaa niitä kunnalta tai maakunnalta.

Tuki aina tarpeen mukaan

Työkyvyn tuki on koottava asiakkaan tarpeen mukaan.

Palvelutarpeen tunnistamisen ja työ- ja toimintakyvyn arvioinnin jälkeen suunnitellaan yhdessä asiakkaan kanssa palvelupolku, jossa yhdistyvät eri toimijoiden tarjoamat palvelut.

Jokaisen henkilön palvelupolku on yksilöllinen. Yhteistä kaikille palvelupoluille on se, että niiden on tarkoitus auttaa henkilöä pysymään työelämässä tai työllistyä. Jos

tavoitteet työelämässä jatkamiselle eivät ole realistisia, tällöin on hyvin tärkeää ohjata henkilö osallisuutta vahvistaviin palveluihin ja selvittää hänen mahdollisuutensa eläkkeeseen.

Tärkeintä on aina keskittyä olemassa olevaan työkykyyn. Asiakas on osa tiimiä ja siten aktiivinen toimija oman työkykynsä ylläpidossa tai palauttamisessa.

Matin tarina

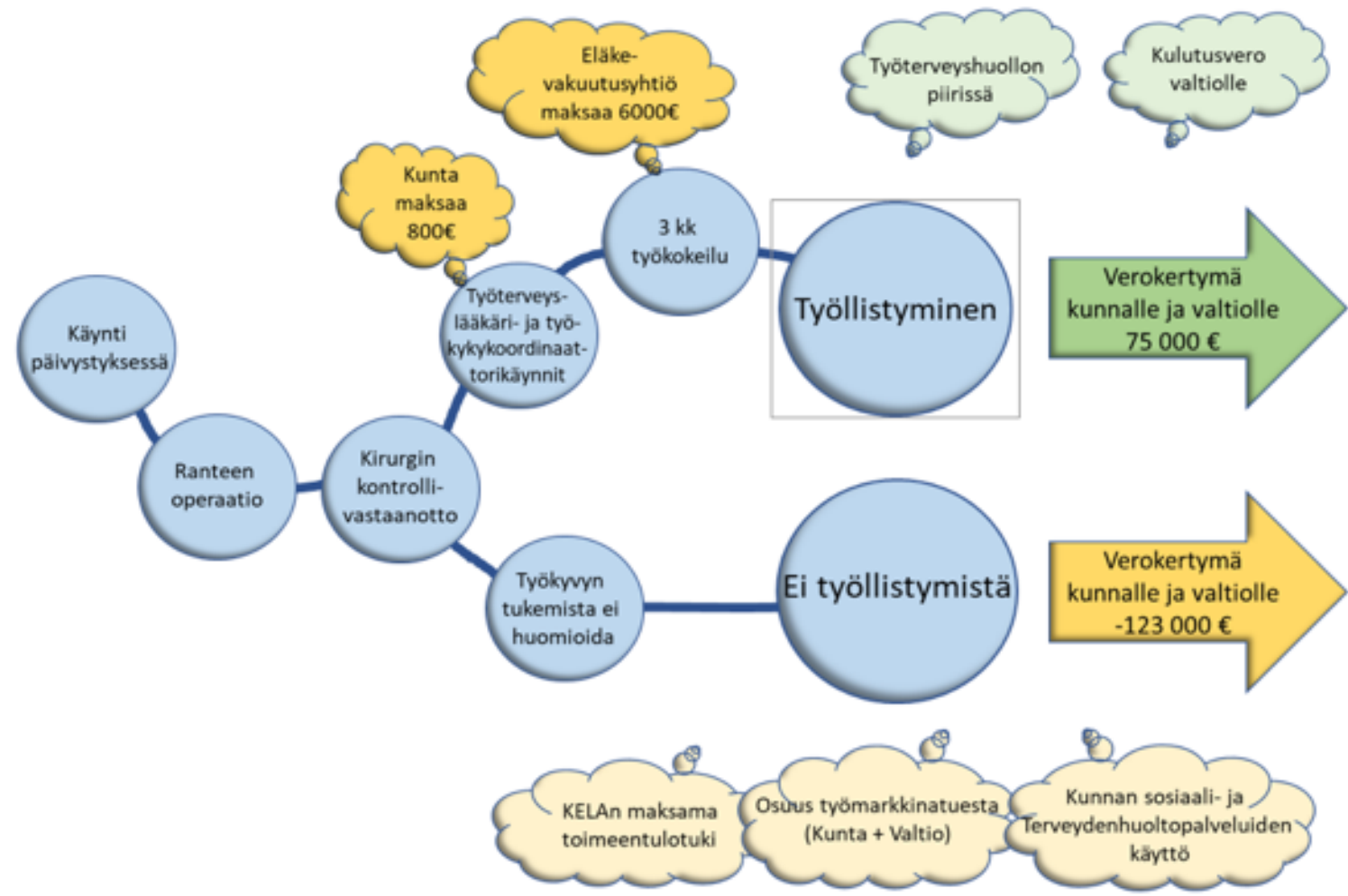
Matti on 42-vuotias keikkatöitä tekevä muusikko. Hän liukastui vapaa-ajallaan matkalla kauppaan ja loukkasi ranteensa.

Matin rannevamma leikattiin. Leikkaus onnistui, mutta jälkitarkastuksessa todettiin, että rannevamma estää työnteon muusikkona. Kirurgi ohjasi Matin toimintakykykeskukseen*. Kaatumisesta oli kulunut neljä kuukautta.

Matti pääsi työterveyslääkärin ja työkykykoordinaattorin* vastaanotolle. Hän sai tietoa muun muassa ammatillisesta kuntoutuksesta. Hänelle suositeltiin työkokeilua. Matti hankki itse työkokeilupaikan ohjelmatoimistosta. Työkokeilun jälkeen hän jäi toimistoon työhön ja on siellä nyt 80 prosentin työajalla.

*katso tarkemmin sivulta 9

Työkyvyn tuki kannatti – Matin tarina hintalappuina

Miten työkyvystä huolehditaan? Onnistumisen viisi askelta

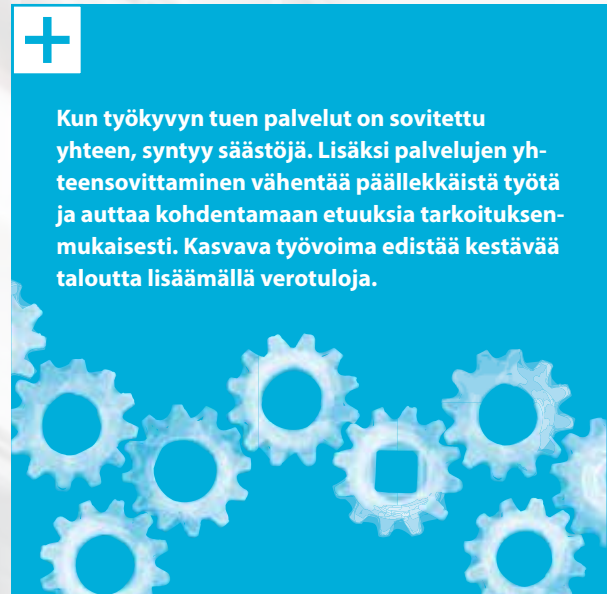
Työkykyä on tuettava työuran kaikissa vaiheissa. Kukaan ei saa pudota tai jäädä työelämän ulkopuolelle – jokaisen työpanosta tarvitaan.

Sinulla on päättäjänä mahdollisuus vaikuttaa siihen, että työkyvyn tukea tarvitsevat ihmiset saavat sen alueellasi parhaalla mahdollisella tavalla.

Se onnistuu, jos seuraavat viisi asiaa ovat kunnossa:

- **Tavoitteet** ja tahtotila työ- ja toimintakyvyn tuelle on määritelty ja kirjattu maakuntastrategiaan, hyvinvointikertomukseen, palvelustrategiaan ja palvelulupaukseen. Tavoitteet määritellään alueen työikäisen väestön työ- ja toimintakyvyn tilan perusteella. Niiden pohjalta luodaan alueelliset palvelukokonaisuudet, joiden toimivuutta ja toteutumista seurataan säännöllisesti.
- **Johtamisella** varmistetaan, että asetetut tavoitteet ovat kaikkien tiedossa ja ne konkretisoituvat palvelukokonaisuuksissa.

- **Rakenteet** mahdollistavat monialaisen yhteistyön eri toimialojen ammattilaisten kesken. Työnantajat järjestävät työntekijöiden työ- ja toimintakyvyn tukemisen, muiden palvelut järjestää kunta tai maakunta.
- **Työkyvyn tuki on prosessi**, ei yksittäinen toimenpide. Prosessi tarkoittaa, että tunnistetaan palvelutarpeet, asetetaan tavoitteet, suunnitellaan ja toteutetaan sekä palvelut että toiminta, huolehditaan etuuksista ja koordinoidaan yhteistyö. Prosessia on myös seurattava ja arvioitava.
- **Yhteistyökäytännöt** eri toimijoiden välillä on sovittu. Näin varmistetaan asiakkaan saumaton ja taroituksenmukainen palvelupolku.

+

Kun työkyvyn tuen palvelut on sovitettu yhteen, syntyy säästöjä. Lisäksi palvelujen yhteensovittaminen vähentää päällekkäistä työtä ja auttaa kohdentamaan etuuksia tarkoituksenmukaisesti. Kasvava työvoima edistää kestävää taloutta lisäämällä verotuloja.

Päätöksenteon avuksi:

Esimerkkejä työkyvyn tuen uusista ratkaisuista

Kokosimme esimerkkejä eri puolilla Suomea kehitetyistä toimintamalleista, joita käyttämällä työllisyyttä, työkykyä ja hyvinvointia voidaan vahvistaa. Kaikki toimintamallit on kehitetty Osatyökykyisille tie työelämään -hankkeessa (OTE), joka oli yksi hallituksen kärkihankkeista vuosina 2016–2018.

Matalan kynnyksen toimintakykeskus

Toimintakykeskus neuvoo ja räätälöi oikeat palvelut niille, joiden työkyky on alentunut tai uhkaa alentua esimerkiksi sairauden takia.

Asiakas ei tarvitse toimintakykeskukseen lähetettä – pelkkä yhteydenotto riittää. Asiakkaalle tehdään työ- ja toimintakyvyn arviointi, palvelutarpeen arvio sekä tavoitteellinen suunnitelma, jonka toteutumista seurataan.

Samanlaista koko työikäiselle väestölle suunnattua toimintaa ei ole aiemmin ollut olemassa. Tällä hetkellä toimintakykeskuksia on kaksi, Pirkanmaalla ja Etelä-Pohjanmaalla.

Toimintakykeskusmallin välittömät hyödyt

- Matalan kynnyksen pääsy palveluun, nopeus, joustavuus ja verkostoyhteistyö tukevat kokonaisvaltaisesti työllistymistä tai työssä jatkamista.
- Osatyökykyinen saa laaja-alaista tietoa kuntoutuksen keinoista mahdollisimman aikaisessa vaiheessa.

Työkykykoordinaattori-toiminta

Työkykykoordinaattori on työelämän ja palvelujärjestelmän asiantuntija, jonka tehtävänä on yhdessä osatyökykyisen henkilön kanssa löytää oikeat keinot työkyvyn tukeen ja työllistymiseen. Suomessa on koulutettu noin 700 työkykykoordinaattoria, ja he työskentelevät muun muassa työterveyshuollossa, TE-palveluissa ja oppilaitoksissa.

Koska työkykykoordinaattoreilla on valmiudet myös palvelujärjestelmän kehittämiseen, heidän roolinsa on merkittävä muun muassa työllisyysasteen nostamisessa ja alueellisten työvoimatarpeiden tunnistamisessa.

Työkykykoordinaattorin avulla

- osatyökykyisyys voidaan tunnistaa ajoissa
- yhteistyö tiivistyy eri ammattilaisten välillä
- syntyy uusia toimintatapoja, joilla osatyökykyisten työssä jatkamista tuetaan yhä paremmin.

Lisätietoja: <https://stm.fi/tyokykykoordinaattorikoulutus>

Erikoissairaanhoidon ja työterveyshuollon yhteistyömalli

Keski-Suomen sairaanhoitopiirissä on kehitetty yhteistyömalli erikoissairaanhoidon ja työterveyshuollon välille.

Työterveyshuolto toimi vastuutahona leikkauksen jälkeisessä toipilasvaiheessa. Selkäleikattujen potilaiden toimintakyvyn arvioi erikoissairaanhoidon. Työterveyshuolto arvioi työkyvyn ja sairauspoissaolon pituuden ottamalla huomioon työn kuormittavuuden ja mahdollisuudet mukauttaa työtä.

Onnistumisen edellytyksiä ovat asiantuntijoiden välinen tiivis yhteistyö, prosessin hallitseminen, vastuuhenkilön nimeäminen sekä oikea-aikainen ja riittävä tiedonkulku.

Yhteistyömallin hyödyt

- Optimaalinen toipilasaika
- Erikoissairaanhoidon ja työterveyshuollon voimat keskittyä ydintehtäväänsä
- Oikea-aikainen työhön paluu sairauspoissaolon jälkeen.

Tuki- ja liikuntaelinongelmien uusi hoito- ja kuntoutusmalli

Tuki- ja liikuntaelinongelmista kärsivä asiakas saa tarvitsemansa palvelun joustavasti hoito- ja kuntoutusmallissa, joka on kehitetty Satakunnassa ja joka kattaa nyt jo koko maakunnan.

Terveyskeskuksen ajanvaraajat ohjaavat asiakkaat sairauden vakavuuden ja laadun perusteella joko fysioterapeutin tai lääkärin

vastaanotolle. Fysioterapeutin vastaanotolle pääsee ilman lähetettä.

Varhaisessa kuntoutuksessa käytetään työparia, jossa on sekä fysioterapeutti että terveydenhoitaja.

Hoito- ja kuntoutusmallin hyödyt

- Koko maakunnassa on yhtenäinen toimintatapa.
- Tuki- ja liikuntaelinongelmista kärsivä potilas pääsee sujuvasti hoitoon.
- Resurssit kohdennetaan oikein potilaan oireiden mukaisesti.
- Yhteistyö ammattilaisten välillä lisääntyy.

Verkostoista voimaa

Yhteistyö eri ammattilaisten kesken on välttämätöntä tulokselliselle työkyvyn tukemiselle. Sosiaali- ja terveydenhuolto mukaan lukien työterveyshuolto, työ- ja elinkeinohallinto, kuntoutus ja sosiaalivakuutus ovat toimivan palvelukokonaisuuden tärkeimmät tekijät.

Yhteistyön täytyy olla tavoitteellista ja asiakasta osallistavaa. On tärkeää, että kaikilla verkostossa mukana olevilla on tiedossa asiakkaan työssä jatkamisen ja työllistymisen tavoitteet. Yhteistyö mahdollistaa sen, että asiakas ei putoa palvelujen ulkopuolelle.

Yhteistyön lisäksi tarvitaan uudenlaista tapaa tehdä työtä verkostoissa. Tähän tarvitaan ehdoton johdon tuki, riittävä resursointi ja yhdessä sovitut peli-

säännöt. Verkostoitumiseen tarvitaan organisaation sitoutuminen, jolloin verkoston jäsenyys ei ole yksittäisten henkilöiden varassa.

Onnistunut verkostotyöskentely tehostaa palvelujen suunnittelua: verkoston toimijoiden avulla löydetään parempia ratkaisuja ja keinoja, joista räätälöidään oikeat palvelut yhdessä asiakkaan kanssa.

Työttömien palvelutarpeiden tunnistamisessa työ- ja elinkeinotoimistolla on tärkeä rooli. Palvelutarpeen pohjalta asiakas ohjataan sosiaali- ja terveydenhuollon ja kuntoutuksen palveluihin. Onnistunut työkyvyn tuki vaatii kaikkien näiden toimijoiden välistä yhteistyötä.

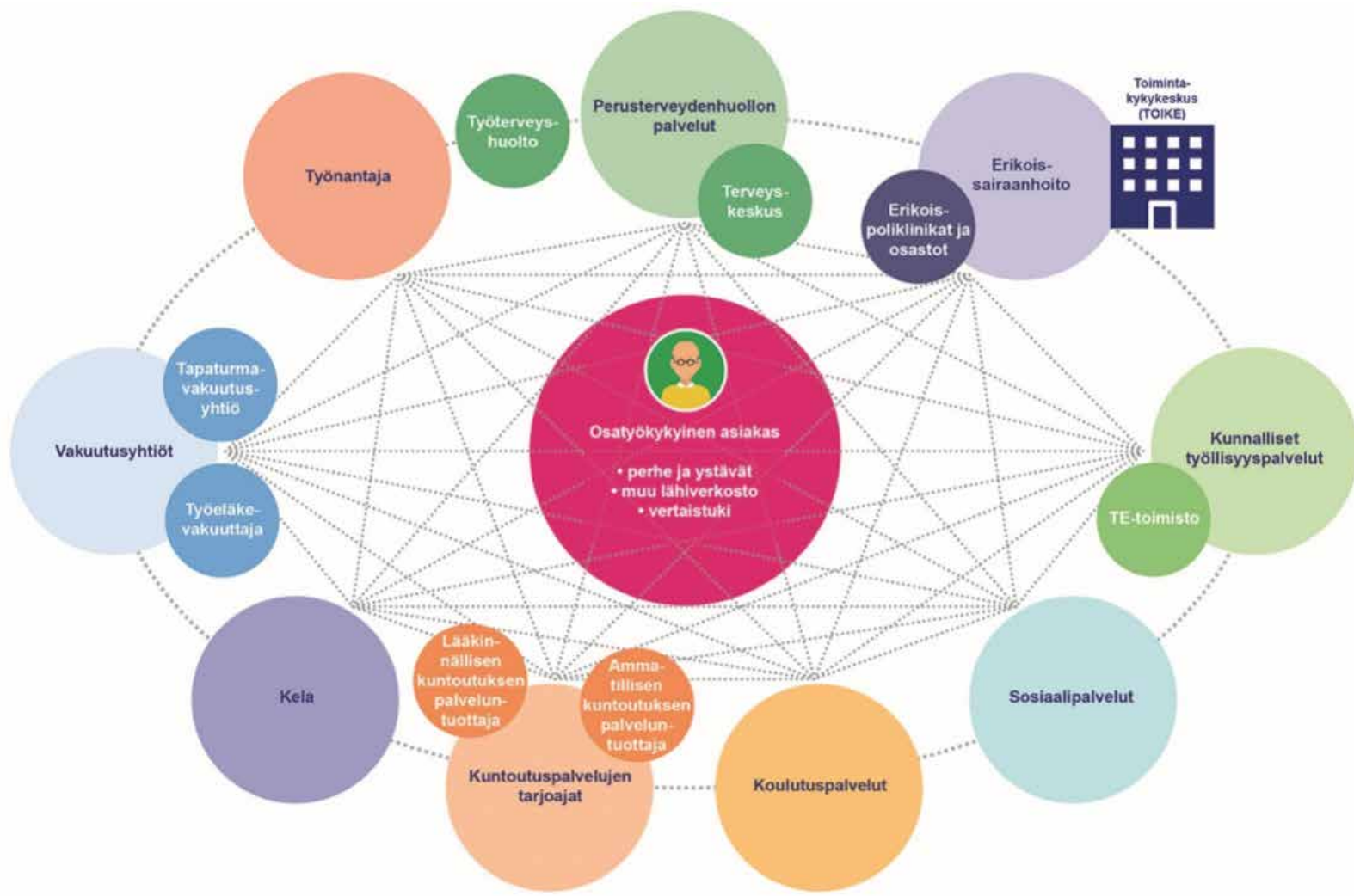
Työpaikoilla ja työterveyshuollossa on tunnistettava työkyvyn ongelmat mahdollisimman varhain.

Työssä olevat kuuluvat ensisijaisesti työterveyshuollon piiriin. Työterveyshuolto sovitetaan toiminnallisesti yhteen muiden sosiaali- ja terveyshuollon palveluiden kanssa.

Jotta onnistuisitte hyödyntämään verkostot tehokkaasti, kaikilla sen jäsenillä on oltava

- yhteinen **tavoite**
- **tahto** monialaiseen yhteistyöhön
- **luottamus** toisiinsa
- kannustava ja kuunteleva, mutta myös kehittävä ja kriittinen **työote** yhteisen asiakkaan hyväksi.

Esimerkki verkostomaisesta yhteistyöstä osatyökykyisten palveluissa

LUONNOS

Ihminen voi olla täysin työkykyinen, vaikka hänen toimintakykynsä on alentunut.

Toimintakyvyllä kuvataan sitä, kuinka henkilö selviää arkipäivän askareista.

Työkyky on sellainen toimintakyky, joka riittää työn vaatimuksiin.

Työkyvyn tuki on asiakkaan tuen tarpeita vastaavia palveluja ja etuuksia, jotka on toteutettu koordinoitusti monen eri toimijan yhteistyönä.

